

المؤتمر الدولي الأول لـ "فقه التجارة الإسلامية ومشاكلها الحديثة"

I. ULUSLARARASI
İSLÂM
TİCARET HUKUKUNUN
GÜNÜMÜZDEKİ
MESELELERİ
KONGRESİ

Editör

Doç. Dr. Mehmet Bayyigit

KOMBAD
YAYINLARI

Konya, Őubat 1997

Kombassan İŐ Merkezi
Tel: 0.332.236 66 80
Fax: 0.332.236 43 40

FÂİZ, FİNANS VE BORSA İLE İLGİLİ BAZI MESELELER

Halil GÜNENÇ

1-2) Devlet Tarafından Verilen Enflasyona Göre Düşük Veya Yüksek Faizli İle Faizsiz Kredi Kullanımı Caiz Midir?

Bütün semavi dinler faizi yasakladığı gibi İslâm dini de onu yasaklamıştır. Faizin azı da çoğu da yasak olup haramdır. Bu hususda ihtilaf yoktur. Bu meselenin vuzuha kavuşturulabilmesi için onu biraz açmak lazımdır.

Faiz iki türdür:

1. Ribel Kard: Yani ödünç mukabilinde alınan fazlalık ve ziyadedir. Mesela; bir kimse birine ödünç olarak 10 gr. altın verir ve bilahere buna mukabil 11 gr. altın alacak olursa faiz muamelesine girmiş olur. Bu tip faiz İslâm'dan önce cahiyet döneminde yaygındı. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim onu dile getirip faiz muamelesine girenlere karşı büyük bir savaş ilan etmektedir.

2. Ribel Bey: Alışverişten kaynaklanan faizdir. Bu tip faiz âyetle değil hadisle sabittir. Bu da iki kısımdır:

a) Ribel Fadl: Fazlalık faizidir. Mesela; altın veya buğday gibi ribevî mallar cinsleri ile mubadele edildiklerinde bir tarafta fazlalık olursa -100 gr. altın 105 gr. altın ile mubadelesi gibi- faizdir.

b) Ribel Nesie: Vadeli faizdir. Cinsleri bir olan ribevî mallardan birisi peşin, diğeri vadeli olmak üzere alışverişi ribe'nnesidir. Binaenaleyh devlet vatandaşa faizsiz geri almak şartıyla kredi açarsa onu almakta bir sakınca yoktur ve faiz de sayılmaz. Zaten devlet görevlerinden biri de muhtaç olan kimselere karşılıksız yardım etmek ve faizsiz kredi açmaktır. Fakat devlet tarafından verilen enflasyona göre düşük veya yüksek faizli kredi kullanımına gelince onun durumu değişiktir. Şâyet yüksek faizli kredi olup, enflasyonun üzerinde ise, haramdır. Fakat düşük faizli olur, mesela; yıllık enflasyon % 80 olursa fakat devlet kalkınmanın sağlanması ve refah seviyesinin yükseltilmesi için % 30 nispetinde faiz almak şartıyla kredi açacak olursa her ne kadar bu mesele tartışmaya açık da olsa kanaatim odur ki bu muamelede faizden söz edilse de enflasyonun altında olduğundan fil-vâki faiz diye bir şey yoktur. Bilakis kredi veren devlet ziyan ediyor. Ebu Yusuf ile Hanbeli mezhebinden rivâyet edilen bu görüşe göre altın veya gümüş ol-

mayan itibari para ödünç olarak birisine verilip veya alışverişte borcun gecikmesi sözkonusu olur ve bu yüzden itibari para değer kaybederse borçlu olan kimse meydana gelen zararı telafi etmekle mükelleftir. Malikî mezhebinde rivâyet edilen bir görüşe göre itibari para büyük düşüş kaydedecek olursa borçlu olan kimse meydana gelen zararı telafi edecektir. Bu görüşlere bakılacak olursa enflasyonun hakim olduğu bir ortamda enflasyonun altında verilen düşük faizli kredinin haram olan faiz olmadığı anlaşılacaktır.

3) Teminat Mektubu İslâma Uygun mudur?

Teminat mektubu herhangi bir kimsenin müteahhitlik gibi bir işe girebilmesi için işverenin isteği üzere banka ve finans kurumu gibi güvenilir bir müesseseden aldığı kefalet mektubudur. Kefil olan banka veya finans kurumu kefil olunan kimsenin sözkonusu olan işi zamanında bitirmediği takdirde tazminat vereceğine dair bu mektupta taahhüd ediliyor ve buna mukabil kefil olunan kimse akar veya hisse senedi gibi bir şey kefile rehin ediyor. Ayrıca da ondan belli bir komisyon da alıyor.

Görüldüğü gibi teminat mektubu 4 şeye dayanmaktadır.

1. Kefil
2. Kefil olunan kimse
3. İşveren
4. Tazminat

İslâm hukukuna göre herhangi bir kimseye veya kuruma kefil olmak gâyet güzel ve insani bir görevdir. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: "*Mümin kardeşine yardım eden kimseye Allah yardımcı olacaktır.*" Ancak, kefalet bir teberru akdidir. Çalışmadan ve emek harcamadan ifası müm-kündür. Bu sebeple cumhur-ı fukahaya göre, onun karşılığında ücret almak caiz değildir. Mal, menfaat ve emek gibi bir şey vermeden ücret almak haksız bir kazançtır. Buna mukabil, vekalet mukabilinde ücret almak caizdir. Çünkü, vekil olan kimse emek verip müvekkilin işini yürütüp çalışıyor, sağa sola gidiyor. Ancak, meccanen kefil bulunamazsa ihtiyacına binaen kişi kefile ücret verebilir ve mesul de olmaz. Ama ücret alan kefil Allah'ın indinde mesul olacaktır. Nasıl ki bir kimsenin hakkı olup hakime rüşvet vermediği takdirde hakkını başkasına vereceğini bildiğinden hakime rüşvet vermesinde bir mesuliyeti yoktur, ancak hakim mesuldür.

Yalnız teminat mektubu veren müessese telefon, teleks, faks ve bilgisayar gibi şeylerin hizmet ve masraflarını karşılamak için uygun bir ücret alabilir ve aldığı ücret kefaletin değil, verdiği hizmet ve masrafın karşılığıdır.

4) İhracat İşlemlerinde Bankaya Ödenen "Akreditif Komisyon Bedeli" İslâmi Çerçeve İçerisinde midir?

İslâm'ın çizdiği çizgi içerisinde yürütülen ithalat ve ihracat işlemlerinde banka tarafından yapılması gereken hizmet, faks, teleks ve telefon gibi şeylerin karşılığını vermek meşru olup, dini bir sakınca yoktur. Bunun için bu hususta sözü uzatmak icap etmez.

5) Kredi Kartı

İnsanlık tarihinde çeşit çeşit para icat edilmiş, kâh demir para, kâh tunç para, kâh altın ve gümüş para, kâh kâğıt para icat edilmiştir. Asrımızda da alışverişin kolaylaştırılması için senet, çek ve kredi kartı para yerine kullanılmaktadır.

Kredi Kartı ile Teamül Şöyle Cereyan Ediyor:

Finans kurumu ve banka gibi müesseseler kâr sağlamak ve müşteriye celb etmek amacı ile bazı ticarethaneler ve işyerleri ile havalenin kabulü hususunda anlaşmalar yapıyor. Sonra güvendiği müşteriye kredi kartını veriyor. Bu kart sahibi para taşımadan peşin para vermeden elindeki kart ile anlaşmalı olan işyerinden ve ticârethaneden muhtaç olduğu eşya ve emtiayı satın alıyor ve onları bankaya havale edip işini görüyor.

Böylece kredi kartı şu üç tarafı ilgilendiriyor:

1. Kartı veren müessese
2. Anlaşmalı ticarethane ve işyerleri
3. Kart sahibi

Her üç taraf da bu muameleden faydalanıyor. Kart sahibinin faydası şudur;

a) % 5-30 arasında ticarethanede ve işyerinde yapılan indirimden faydalanmak.

b) Para taşıma külfetinden kurtulmak ve onu çaldırıp kaybetme korkusundan emin olmak.

c) Kolaylıkla alışverişi yürütmektir.

Öyle ki kart sahibi muhtaç olduğu şeyi temin etmek için ticarethaneye veya işyerine kredi kartını ibraz edip alışveriş muamelesini yaptıktan sonra faturayı imzalarsa işini bitirmiş oluyor. Bilahere ticarethane ve işyeri imzalanan faturayı bankaya götürüp parasını alıyor.

Kredi Kartını Veren Bankanın Faydası Şudur;

1. Kart vermek ile verdiği hizmetin ücretini almak
2. % 4-6 fatura parasını ticarethane veya işyerinden almaktır.

Ticarethanenin Faydası Şudur;
Mahnı satıp kâr etmek ve işini geliştirmek.

Kredi Kartının Çeşitleri

1. Debit Kart: Bu kredi kartını almak isteyen kimse bankada hesap açıyor ve kredi kartını almak için gerekli olan meblağı hesabına yatırıp kredi kartını alıyor. Sonra herhangi bir şey satın almak istediğinde banka ile anlaşmalı olan ticarethaneye ve işyerine gidip muhtaç olduğu emtiayı satın alıyor ve muamele faturasını bankaya gönderiyor. Banka da kart sahibine ait olan banka hesabından borcu ödüyor.

2. Kredili Kart (Normal Kredi Kartı): Bu tip kart sahibinin bankada hesabı yoktur. Fakat bir şeyi satın aldığı zaman faturasını imzalar. Ticarethane ve işyeri bu faturayı bankaya gönderir. Banka da kart sahibinin borcunu öder. Kart sahibi de 30 gün zarfında bankaya olan borcunu kapatmak zorundadır. Aksi takdirde kredi kartı iptal edilecek ve hakkında kanuni muamele yapılacaktır.

3. Chargi Kart: Bu tip kartın öncekinden farkı şudur; Kart sahibi bankaya vereceği parayı 30 gün zarfında kapatmak zorunda değildir. Ancak her ayda bankaya aylık faiz terettüp eder.

Kredi Kartının Meşhurları

- 1) Visa
- 2) Master Kart

İslâm hukukuna göre charge kart faize dayandığı için caiz olmadığı gibi credit kart 30 gün geçip faizin gerçekleşmesine neden olacaksa yine caiz değildir.

6) Finans

Finans, sanayi ve ticaret hayatının can damarı mesabesinde. Ayrıca, ferdin maddi ve manevi ihtiyacını karşılamak için büyük önem arz etmektedir. Ferdin zaruri ihtiyacı için gerekli olduğu kadar toplumu ayakta tutan sanayi sahası için de gereklidir. Aynı zamanda manevî hayat için de önemlidir. Cami, Kur'an Kursu, okul yapımı, din ve vatan savunması ve hac gibi ibadetlerin ifası için finans yine şarttır. Yani hem dünya, hem ahiret işleri için vazgeçilmeyen bir unsurdur.

Finansın Kaynakları

Ticaret alanında yer alıp toplumsal kalkınmanın sağlanması için mutlak surette finansa ihtiyaç vardır. Zira insanın tek başına şahsi gücüyle ticaret hayatında istenilen seviyeye yetişmesi çok güçtür. Bunun için her-

hangi bir kaynaktan faydalanmak gerekir. Kaynakların çeşitleri vardır.

A- Muşareke

Muşareke'nin anlamı ortaklık yapmaktır. Bu da 2 çeşittir.

1. Mülk Şirketi

2. Akid Şirketi

Mülk Şirketi; veraset, hibe gibi bir yol ile iki kişi veya daha fazla kimselerin bir şeye malik olmalarıdır. Bu şirkette ortak olanlardan hiç birisi ortağın izni olmadan müşterek malda tasarruf edemez.

Akid Şirketi; Akid şirketi de 4 kısma ayrılır.

1) Şirketü'l-a'mal veya şirketü'l-ebdan, yani iş şirketidir. Mesela; terzi, marangoz, simsar ve hamal gibi bedenen çalışan kimseler bir araya gelerek yapacakları çalışma neticesinde elde ettikleri mahsulde ortak olmak için akid yaparlar. Bu şirket uzun bir zaman için olabileceği gibi kısa bir zaman için de olabilir. Bunun sermayesi, para veya başka bir çeşit malı yoktur. Sermaye, beden ve çalışmadır.

2) Şirket-i müfavezedir. Bu şirket, sermaye, kâr ve tasarrufta müsavi olmak üzere ortakların yaptıkları akitdir. Bu ortaklıkta ortaklardan birisi üzerine gasb ve kefalet gibi bir sebeple bir şey terettüp ederse diğer ortaklara da terettüp eder. Çünkü bu şirket hem kefalet, hem de vekalet akitlerini içine alır. Bunun sermayesi maldır.

3) Şirket-i inandır. Bu şirket, ticaret yapmak gayesiyle birkaç kişinin bir araya gelip müşterek bir sermaye meydana getirerek üzerine akit yapmalarıdır. Bu şirkette ortakların koydukları hisseler ve ortaklar için şart koşulan kazanç nisbeti eşit olabileceği gibi farklı da olabilir.

Ortaklardan birisi yönetici veya muhasebeci olarak tayin edilirse Şafi'ye göre kendisine maaş bağlansa da, Hanefi'ye göre kendisine maaş bağlanmaz. Ancak kazançtan hissesi daha yüksek tutulabilir. Mesela; beş kişi bir araya gelerek her birisi birer milyon lira getirip şirket kurar ve aralarından birisini yönetici olarak tayin ederlerse belli bir nisbette kendisine maaş bağlanamaz. Ancak yönetici için kazancın (% 40) yüzde kırkı, diğer ortakların herbirisi içinde (% 15) yüzde onbeşi olmak üzere anlaşma yaparlarsa caizdir.

Şafi'i mezhebine göre bu dört çeşit şirketten yalnız 'inan şirketi caizdir. Ayrıca bir ortak diğer ortakların izni olmadan ne veresiye verebilir, ne de müşterek malı bir yere götürebilir.

Piyasada mevcut olan limited, kollektif ve komandit şirketlerine gelince; bunlar İslâmi olmayan bir çevrede doğup büyüdüğü için her yönüyle

İslâm'a uygundur diyemeyiz. Onlardan istifade edebilmek için onları gözden geçirip ayıklamak gerekir.

B- Mudarebe

Yani bir taraftan sermaye diğer taraftan emek olmak üzere iki kişinin ya da daha fazlasının şirket akdini yapmasıdır. Mudarebe teamülü İslâm'dan önce vardı. Hattâ El-Muhalla gibi bazı kaynaklara göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Hatice ile evlenmeden evvel, kendisi ile mudarebe şirketini kurmuştu. Hz. Hatice'den sermaye, kendinden de emek olmak üzere mudarebe ticaretini yapmışlardır. İslâm dini geldikten sonra da bu mudarebe teamülü benimsendi ve devam etti.

Mudarebe ortaklığının birtakım şartları vardır, onları açıklamak çok zaman alacağından ona girmeyeceğiz.

C- Devlet

Kalkınma ve refahın yaygınlaşması için hayvancılık, tarım ve sanayi gibi şeyleri teşvik etmek yolunda faizsiz kredi vermek devletin önemli işlerinden biridir.

D- Banka

Herkesin bildiği gibi bugün bankalar büyük oynayıp finans için en büyük kaynaklardan birini teşkil etmektedir. Banka iş açmak, iş sahasını genişletmek ve ticaret hayatında yer alabilmek için önemli bir merci sayılmaktadır. Devletler bile bankaların finansmanlarına muhtaçtırlar. Dünya Bankası'ndan ve İslâm Bankası'ndan kredi almak için büyük çaba göstermektedirler. Ancak banka faize dayandığı ve temeli faiz olduğu için İslâmı yaşayan kesim ona sıcak bakmıyor. Ve imkân dahilinde kendini ondan uzak tutmaya gayret ediyor.

E- Finansman Şirketi

Finansman şirketi tüccarların vadeleri gelmemiş alacaklarını satın alır ve tüketicilere kredi açar. Bu şirket tüketicilerin finanse edilmelerinde ve onlara küçük miktarda kredi açmada rol oynar. Faizi düşük ve az miktarda kredi söz konusu olduğu için bankalar bu işe girmiyor.

F- Özel İslâmi Finans Kurumları

Malum olduğu üzere son zamanlarda birçok İslâm ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de özel İslâmi finans kurumları kurulmuş ve bu sayede de büyük bir müslüman kitle nefes alabilmiştir. Çünkü faizli muamelelere İslâmi yaşayan kesim yaklaşmak istemiyor ve bunların ellerindeki para küçümsenmeyecek kadar büyük bir meblağdır ve bu sebeple paralarını de-

ğerlendirip ticaret hayatına sokamıyor ve büyük zarara uğruyorlardı. Bir yandan zekât onları yiyor, diğer yandan da değer kaybediyordu. Bu finans kurumları ortaya çıkınca onlar için büyük bir imkân doğdu.

Özel Finans Kurumlarının Çalışma Tarzı

Özel finans kurumlarının çalışma tarzı şöyledir: Mudarebe ve murabaha başta olmak üzere (faiz muameleleri hariç) her türlü bankacılığın işlerini yürütmektedirler.

Mudarebe ve murabaha üzerinde bir nebze durmak istiyorum. Daha önce belirttiğim gibi mudarebe; bir taraftan sermaye, bir taraftan da emek olmak üzere oluşturulan bir ticari sistemdir. Birçok kimse imkâna sahip olup elinde sermaye vardır. Onu çalıştırmak istiyor ama imkân bulamıyor, ya ticaret işinden anlamıyor veyahut ihtiyarlık, hastalık ve memuriyet gibi ticarete mani durumları vardır. Bu sebeple ticaretten anlayan fakat maddi imkâna sahip olmayan veya işi geniş tutmak isteyen bir kimse ile mudarebe yapabiliyor. Mudarebe iki kişi arasında olabileceği gibi birçok kimse arasında da olabilir. Mudarebe sistemiyle ticaret yapan finans kurumları gibi bu kurumlar binlerce vatandaş tarafından oluşturulan ve bir havuzda toplanan sermayeyi çalıştırıp ticaret yapıyorlar. Masraf çıkarıldıktan sonra elde edilen kâr ve zararı bölüşüyorlar. Kurum kâr ettiği gibi sermaye sahipleri de kâr ediyor.

İslâmi finans kurumu mudarebe havuzunda toplanan parayı tarımda, ithalat ve ihracatta ve müsavemede çalıştırabildiği gibi murabaha muamelesini yürütüyor.

Murabaha Ne Demektir?

İslâm hukukuna göre dört çeşit alışveriş vardır.

1. **Musaveme:** Yani satılık emtianın sermayesini ve kaç mal olduğunu belirtmeden pazarlık etmek suretiyle alışveriş icra etmektir. Bu tür muamele her zaman olagelmıştır.

2. **Tevliye:** Satılık metaı kaç mal olmuş ise kâr ve zarar etmeden olduğu gibi müşteriye devretmektir.

3. **Vazia:** Satılık metaı zararına müşteriye devretmektir.

4. **Murabaha:** Murabaha satılık metaı kaç satın alınmış ise belirterek ona bir miktar kâr da ekleyerek onu müşteriye satmaktır. Son üç alışveriş türünde doğrusu ne ise söylemek lazımdır. Aksi takdirde müşteri dilerse akdi bozabilir.

Neden İslâmi Finans Kurumları Ekseriyette Murabaha Muamelesini Yapıyorlar?

Çok müslüman var ki herhangi bir şey satın almak istiyor. Ama maddi bir imkâna da sahip değildir. Bankadan faizle para çekmek istemiyor. Faiz günâhına girmeden muhtaç olduğu şeyi temin etmek istiyor. İslâmi finans kurumları bu ihtiyacı karşılamak için ortaya çıkmışlardır. Yani faiz müesseselerinin alternatifi olarak ortaya çıkmışlardır. Bu muamelenin tahakkuku şöyle oluyor. Parası olmayan ve müşteri olacak kimse satın almak istediği şey için finans kurumuna başvurup istediğini bildiriyor. Finans kurumu da isteğini gözden geçiriyor. Evet demek istediği takdirde müşterinin istediği şeyi uygun bir yerden önce kendine peşin bir fiyatla satın alıyor. Daha sonra verdiği peşin paraya kârı da ilave ederek müşteri olarak gelen kimseye vade ile satıyor. Bu tür alışveriş yeni ortaya atılmış bir teamül değildir. Hicretin 2. asrında İslâm hukukçuları münakaşasını yapmışlar ve cevazı yönünde hüküm vermişlerdir. Bu hususta İmam-ı Şafii şöyle diyor;

Bir kimse birisine bir metaı göstererek şunu benim için kendine satın al ve bana sat. Ben de sana şu kadar kâr vereceğim dese adam da satın alırsa yapılan alışveriş caizdir. Sana şu kadar kâr vereceğim diyen de muhayyerdir. İsterse ondan satın alır. İsterse de terk eder. Yine benim için şu nitelikleri haiz bir meta satın al. Veyahut istediğim herhangi bir metaı benim için satın al, ben de sana şu kadar kâr vereceğim dese yine caizdir ve muhayyerlik hakkına sahiptir.

G- Selem

Selem misli olup, vadeli mal üzerine peşin para vermek suretiyle yapılan akittir. Aslında satılan şeyin mevcut olması gerekir. Selem muamelesinde satılık mal mevcut olmadığı halde ihtiyaca binaen tecviz edilmiştir. Hükümü Kur'an ve Sünnetle sabittir.

Selem'in Faydası

Hem sipariş veren, hem mal alan kimse için selem faydası vardır. Özellikle bu zamanda birçok işveren kimse işini geliştirmek ve işçilerin maaşını zamanında verebilmek için selem muamelesine ihtiyacı vardır. Selem yoluyla ihtiyacını karşılayabiliyor. Mesela buğday, arpa, taksit ve buzdolabı gibi ölçüye veya tartıya tabi olan veya birbirine benzeyen fabrikasyon maddelerini selem yoluyla satmak suretiyle muhtaç olduğu nakit parasını temin ediyor ve istediği şeyi yapabiliyor.

Selem'in Şartları:

- 1- Bedelin muayyen olması
- 2- Akit meclisinde teslim edilmesi, yalnız Maliki alimlerine göre 3 gün zarfında teslimi yeterlidir.

- 3- Bedel ile müslemi fihin altın, gümüş ve itibari para olmaması,
  - 4- Müslemi fihin cinsi ve nevinin malum olması,
  - 5- Müslemi fihin mislî olması, yani ölçüye ve tartıya tâbi olması veya fabrikasyon mamûlü olması,
  - 6- Teslim edileceği zaman ve mekânın belli olması,
  - 7- Müslemi fihinin teslimi mümkün olması,
- Bu şartlardan birisi olmadığı takdirde selem muamelesi caiz değildir.

H- İstisna

İstisna ayakkabı, tencere, tepsi, koltuk ve taksi gibi mamûlleri eliyle veya fabrika vasıtasıyla icat eden sanatkâr ile alışveriş akdini yapmaktır. İstisna akdi mevcut olmayan bir şey üzerine vaki olduğundan bir yönden seleme benziyor. Ondan ayrı yönü, bedelin peşin olarak teslim edilmesinin ve misliyyattan olmasının şart olmamasıdır. Şafi, Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre istisna, selem şartlarını haiz olursa caizdir, yoksa caiz değildir. Hanefi mezhebine göre ise selem şartlarına haiz olsun olmasın, caizdir. Bu mezhebin en kuvvetli görüşü istisnanın bir vaat değil kesin bir bey' olmasıdır. Hem sipariş veren, hem alan kimse istisna yolu ile ihtiyacını karşılayabiliyor.

I- Leasing (Finansal Kiralama)

Herhangi bir malı müşteri olacak olan kimseye belli bir süre için kiraya verip onun bitiminde kiracıya düşük bir fiyatla onu satma vaadinde bulunmaktır. Aslında söz konusu olan malı kiraya vermek görüntüsü bulursa da onu taksitle satıp onun mülkiyetini taksidin bitimine kadar elde tutmaktır, sonra alışveriş muamelesini gerçekleştirmektir. Bu tip muamele A.B.D.'de 1953 tarihinde ortaya çıkmıştır. 1966 tarihinde Fransa'da kanunlaşmıştır.

İslâm hukukuna göre böyle bir muamelede verilen alışveriş vaadi mecburi tutulmayıp sadece kira akdi yapılırsa caizdir, şart koşulursa caiz değildir. Bir yönden leasing muamelesi bey'ul vefaya benzer. Bey'ul vefanın anlamı şudur: Birisi ihtiyaca binaen ev ve tarla gibi bir malını başkasına belli bir fiyatla satıyor ve (bana verdiğin bedeli sana getirdiğim takdirde sen benim malımı bana geri vereceksin) diyor ve müşteri de aynı şekilde kabul ediyor. İslâm hukukçularının çoğuna göre bu tür alışveriş caiz değildir. Zira alışveriş geçici ve koşullu olmaz. Ancak Buhara âlimleri ihtiyaca binaen caiz görmüşler, caizdir diyenlere göre hareket edilirse verilen vaad bağlayıcı mı değil mi diye tartışmalıdır.

Görüldüğü gibi hem leasing muamelesinde hem de bey'ul vefa'da birer alışveriş ve birer vaad bulunmaktadır. Söz konusu olan bu muamelede mal kirada olduğu süre içerisinde mal sahibi kiracı değil, kiralayandır. Bunun

için kiralayıcı olan kimsenin muhtemel zararı önlemek için sigorta yaptırarak olursa sigorta parasını kiracıya ödetmek doğru değildir.

Ayrıca bu mal kira süresi içerisinde telef olursa sigorta şirketi vereceği tazminatı kiracıya değil kiralayana verecektir ve böylece kiracı iki yönden mağdur olur, hem kira bedeli alışveriş adına istinaden yüksek tutuluyor, hem sigorta parasını yatırdığı halde tazminattan faydalanmıyor. Bunun için leasing meselesinde sigorta yapılacak olursa onun parasının miktarı hesaplanıp kira bedeline eklenmeli ve mal sahibi tarafından yapılmalıdır.

Kira süresi içerisinde mal telef olursa veya ziyan meydana gelirse kiracının kusuru olmadıktan sonra sorumlu değildir. Ancak kullanırken böyle birşey olursa sorumlu olur. Hem mal telef olursa kiracı onun benzerini yerine koyup yeniden kiraya vermek zorunda değildir.

Binaenaleyh bu olumsuzluklara bakılırsa bu muamelenin cevazı yönünde fetva verilirse de onun yerine taksitle alışveriş yapılırsa daha uygun olur.

7- Borsa

Borsa, hazine bonosu devlet tahvilleri ve hisse senetlerinin alışverişinin yapıldığı yerdir.

İki çeşit piyasa vardır.

1- Herkesin bildiği piyasadır ki bu piyasada emtia ve mevcut mallar satılmaktadır. Günlük ve mevsimlik ihtiyacın karşılanması için bu tip piyasaya başvurulmaktadır. Bu tip piyasa çok eskilere dayanıyor.

2. Hisse senetleri hazine bonosu ve devlet veya şirket tahvillerinin içinde satıldığı piyasadır ki buna borsa denir. Bu tip piyasa -BORSA- çok eski bir maziye sahip değildir. 16. asırda Belçika'nın Broges şehrinde ortaya çıkmıştır. Bu ismi taşımasının sebebi hakkında iki görüş serdedilmektedir.

a) 16. asırda bu kabil ticaretle uğraşan Belçika tüccarlarının içinde toplanıp alışveriş yaptıkları bir otelin isminden alınmadır.

b) Bu isim bu tip ticaretle uğraşan tüccarların evinde toplandıkları bir tüccarın isminden alınmadır.

Türkiye'de ilk defa 1866'da "*Dersaadet Tahvilat Borsası*" ismiyle açılmıştır. Borsanın doğup büyüdüğü yer Avrupa'nın ortası olan Belçika olduğu için her yönüyle İslâm'a uygundur demek mümkün değildir. Ancak İslâm hukuku şirket konusu ile hisselerin satışını uzun uzadıya dile getirdiği için İslâm hukukçularına yabancı bir konu sayılmıyor.

İslâm hukukunun sözkonusu ettiği birçok misallerden birisini verelim: Ortak olan kimse şirketteki hissesini ortağına satabildiği gibi başkasına da satabilir. Ancak başkasına satacak olursa ortağı şüfa hakkına sahiptir. İsterse müşterinin parasını verir ve satın aldığı hisseyi geri alır.

Görüldüğü gibi şirketteki hisse satışını dile getiriyor ve İslâm hukuku daha borsa meselesi ortaya çıkmadan önce hisse alışverişini dile getirmiştir.

Borsanın Faydaları

Borsanın çok faydaları vardır. Sözkonusu faydalar ezcümle şunlardır:

1. Bir fabrika veya şirket alacak kadar gücü yetmeyen bir kimse gücü nisbetinde ondan birkaç hisse alıp elindeki parasını değerlendirme imkânına kavuşmaktadır. Şâyet satın aldığı hisseleriyle ticaret yaparsa yani hisse alıp satıyor ve ticaretiyle uğraşıyorsa bunda beis yoktur. Emtia ticaretini yapmak caiz olduğu gibi hisse ticaretini yapmakta da beis yoktur. Yoksa satın aldığı hisseleri satmayıp elinde tutuyorsa fabrikanın veya şirketin elde edeceği kazancı ne ise kendisine düşeni alıp geçimini bu yolla sağlıyorsa yine caiz ve güzel bir şeydir.

2. Fabrika veya şirket sahibi birkaç hissesini satışa çıkarıp repo ve faizin ağır yükünün altına girmeden ihtiyacını karşılamakta ve muhtaç olduğu finansı temin etmektedir.

3. Piyasayı canlı tutmaktadır.

Yalnız biraz önce söylediğimiz gibi bu piyasa müslüman olmayan bir çevrede doğup büyüdüğü için her yönüyle İslâmi usullere göre cereyan etmiyor. İslâm'a uyan tarafı varsa uymayan tarafı da vardır. Onu devre dışı bırakıp terk etmek mümkün değildir. Buna ihtiyaç vardır. Öyleyse onu analiz edip İslâm'a uymayan tarafı bertaraf edilerek kalanını İslâmileştirmek lazımdır. Hz. Ömer (r.a.) zamanında Suriye ile Irak fethedildikten sonra oradaki mali işlem mevzuatında yapıldığı gibi. İslâm'dan önce Suriye'de Bizans Devleti, Irak'ta ise Fars Devleti vardı. Buralar İslâm toprağına katıldıktan sonra oradaki mali işlem mevzuları gözden geçirildi ve İslâm'a muhalif olan şeyler atıldı.

Borsada 3 Tip Senet Satılmaktadır:

1. Devlet veya Şirket Tahvilleri: Bunun anlamı şudur; Devlet bazı âcil ihtiyacını karşılamak için iç borçlanmaya gitmek zorunda kalabiliyor. Bunun için devlet tahvillerini çıkarıp piyasaya arz ediyor. Bunları isteyen vatandaşlardan ödünç para alıyor. Devlet ileriki senelerde aldığı ödünçü iade etmekle beraber tahvilde gösterilen ve kendisine ait olan bir kaynaktan elde edilen mahsûlün bir kısmını bu tahvil sahiplerine vereceğine dair taahhüd ediyor.

2. Hazine Bonosu: Hazine bonosu demek; devlet, vatandaşlardan ödünç alıyor, buna mukabil belli bir faiz vereceğini taahhüd ediyor ve bonoyu ödünç veren vatandaşa veriyor. Mesela; devlet bir seneliğine ödünç olarak aldığı 100 Milyon Lira mukabilinde 200 Milyonluk bir bono senedini veriyor. Bu her iki tip senet de faizli oldukları için alışverişleri ve teamülleri caiz değildir.

3. Hisse Senedi: Hisse senedi eşit bölümlere bölünmüş bir fabrikanın veya şirketin satılmış olan her hissesine mukabil verilen senedir. Bu senet sahibi hissesinin nisbetine göre şirkete veya fabrikaya ortaktır.

Hisse Senedinin Özellikleri

Hisse senedinin birtakım özellikleri vardır. En önemlileri şunlardır:

- a) Alınıp satılabilmesi,
- b) Her hissedarın hissesinin değerine göre sorumlu olması,
- c) Bölünmemesi,
- d) Hissedarın denetleme hakkına sahip olması,
- e) Genel kurul seçiminde oy hakkına sahip olması,
- f) Şirketin veya fabrikanın satılmış hisselerinin eşit olması, elde edilen kârın hissedarlara eşit olarak bölünmesi. Hissedar olan kimse idarecilerin yanlışlıkları sebebiyle onlara dava açabilir.
- g) Şirket tasfiye edilecek olursa, şirketin mevcut malları hissedarlara eşit olarak bölünmeli.

Hisse Senedinin Çeşitleri

- a) Nama yazılı hisse senedi
- b) Hamiline yazılı hisse senedi

Bu tip hisse senedinin çalınması, kaybolması, gasbedilmesi söz konusu olabileceğinden ve dolayısıyla fabrikaya veya şirkete ortak olan kimse bilinmediğinden bir çok ülkeler onun teamülünü yasaklamışlardır.

- c) İmtiyazlı hisse senedi

Bunun özelliği, sahibine özel bazı haklar tanınır. Meselâ; kârın % 5'i kendisine verilir, kalanı da eşit olarak diğer hisse sahiplerine taksim edilir. Yine şirket tasfiye edilecek olursa önce imtiyazlı senet sahibine değeri ne ise verilir. Kalanı da diğer hisse sahiplerine eşit olarak taksim edilir. İslâm hukukunda imtiyazlı hisse diye bir şey kabul edilmez. Bu hususta Fethul Kadir şöyle diyor; ortaklardan birisine imtiyaz tanınıp bir miktar para şart koşulursa caiz değildir.

- d) Normal hisse senedi

Ayrı bir yönden de hisse senedi iki türlüdür;

1. Faiz müessesesi, şarap fabrikası ve uyuşturucu maddeleri imalâthanesi gibi İslâm'ın yasakladığı müesseselerin hisse senedir. Bu tip hisse senedini satmak, satın almak ve şirketini kurmak caiz değildir.

2. Bunun dışındaki hisse senetleridir. Onlar da iki kısımdır;

a) Sermayesi helal ve helal bir çizgi içerisinde çalışan müesseselerin hisse senetleridir. Bunlar alışveriş şartlarını haiz olduktan sonra hem alınabilir, hem satılabilir.

b) Sermayesi harama bulaşmış müesseselerin hisse senetleridir.

Durum öyle olmakla beraber yapılan alışveriş İslâmi usule göre yapıp yapılmadığına dikkat edilmez, paraları faizli müesseselere yatırılır, ihtiyaç olduğu zaman da faizli kredi almaktan çekinilmez. Bu tip hisse senetlerini alıp satma konusunda ihtilâf vardır.

Bir görüşe göre caiz değildir. Çünkü böyle bir hisse alan bir kimsenin şirkete veya fabrikaya ortak olması hasebiyle onun namına şirketin veya fabrikanın parası faiz müessesesine yatırılıyor, faizli kredi alınıyor, durum böyle olunca elbette mesul olacaktır.

Diğer bir görüşe göre caizdir. Ebu Zehra, Ali el Hafif ve Abdülaziz El Hayyad gibi asrımızın güzide âlimleri bu görüştedirler(1). Bunlara göre haram ve helal ile karışık bir malın çoğu helal ise onu alıp satmakta bir sakınca yoktur. Bu hususta Kasani şöyle diyor: Herhangi bir malın çoğu helal ise onu alıp satmakta bir beis yoktur(2). Yalnız şirketin veya fabrikanın parasını faiz müessesesine yatıran ve ondan faizli kredi alan kimse kesin olarak mesuldür. Şunu da ilave etmek isterim, fıkıh kitaplarının kaydettiklerine göre haram ve helale riâyet etmeyen gayrimüslimlerle alışveriş yapmak hususunda bir sakınca yoktur.

Hisse Senedinin Değeri

Hisse senedi değer yönünden 4 çeşittir.

1. Nominal değer: Hisse senedinde yazılan değerdir.
2. Piyasa değeri: Bu değer arz ve talebe göre değişir.
3. İhraç değeri: Bazen fabrika veya şirket bazı hisse senetlerini hisse senedinde yazılı olan değerden daha düşük değerle satışa çıkarıyor, bunu yapmaktan maksat sermayeyi arttırmaktır.
4. Hakiki değer: Hisse senedinin menkul ve gayrimenkul şirketin mallarında hak ettiği paydır. Bu değer hisse senedinde yazılı olan değerden düşük olabileceği gibi yüksek de olabilir ki bu durum şirketin başarısına göre olur.

Borsa İşlemi

Peşin ve vadeli olmak üzere borsa işlemi 2 türdür.

1. Peşin işlem şöyledir: Hisse senedini veya tahvil senedini almak isteyen kimse borsa simsarını araya sokar ve kendisine şu kadar fiyat verebileceğini veya o gün en düşük fiyat neyse onunla alabileceğini bildirir, şâyet sipariş gerçekleşirse satılık şey müşterinin hesabına geçirilir. Müşteri de en kısa zamanda bedelini teslim edecektir, satıcı da hisse senedini aynı süre içinde takdim edecektir. Müşteri de hesap kesme günü gelmeden hisse senedini başkasına satabilir.

2. Vadeli İşlem: Bu da 2 çeşittir.

a) Kredili satış işlemi

Kredili satış işleminde mal hemen teslim edilir, bedel ise ileriki tarihte teslim edilecektir. İslâm hukukuna göre böyle bir alışveriş şartları içerisinde caizdir, onda bir sakınca yoktur.

b) Vadeli satış işlemi

Vadeli satış işleminde hem mal hem bedel şimdi değil ileri bir tarihte teslim edilecektir. İslâm hukukuna göre böyle bir alışveriş caiz değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.) onu yasaklamıştır.

Sonuç

Borsada cereyan eden teamüllerin tümü haramdır veya helaldir demek doğru değildir. Bunun helali olduğu gibi, haramı da vardır. Bunun için bunları birbirinden ayırıp bilmek lazımdır. Helalini bilip onunla teamül temek ve haramından uzak durmak gerekir.

İslâm hukukuna göre devlet tahvilleri, hazine bonusu, imtiyazlı hisse senetleri ve vadeli satış işleriyle teamül etmek caiz değildir. Bunların dışındaki hisse senetlerine gelince, İslâm'ın çizdiği çizgi dahilinde yürütülecek olursa caizdir. Bunun için borsada çalışanların dikkatli olmaları gerekir.

•••

خلاصة البحث

الشيخ: خليل كوننج

أستاذ في معهد الدراسات الإسلامية التخصصي

اسطنبول

لا يجوز إطلاق القول في معاملات البورصة بأنها حرام كلها أو حلال كلها. لأن من هذه

المعاملات ما هو حلال وما هو حرام ولذا لا بد من معرفة الحلال والعمل به والحرام والاجتناب عنه.

وفي الفقه الإسلامي لا تجوز المعاملة بـ"صكوك الخزانة الدولية وشهادة الاستثمار الدولية

والسهم الممتاز الدولي وأما المعاملة بالسهم العادي على شروط الإسلام فهي جائزة. ولذا على العامل

في البورصة أن يكون على حذر.